

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Կրօն :

Եւ չոր տեսակ պարարտութիւնը մօտ տարիներս սկսան Եւրոպացիք Եւրոպայէն բերել. վասն զի Փերուի մէջ ասոր օգուտները լաւ ճանչցուած են. գինն ալ ոչինչ է, ու միայն ան երկիրներէն աս կողմերս բերելուն ծախքը կայ :

Կուան ըսածնիս Փերուէն Եւրոպա բերին Հումպոլթ ու Պոնփլան անունով երեւելի ճամբորդները : Եւսիկայ Եւրոպացիք գետնին տակէն կը հանեն՝ երկաթի հանքի պէս, ու շատ հաւտնական կարծիք մըն է թէ ծովային թռչուններուն ծիրան է. բայց չգիտցուիր թէ ինչպէս դիզուեր է այնչափ ահագին զանգուածը որ անհատնում հանք մը դարձեր է. հազարաւոր բիւրաւոր տարիներ ալ անցած սեպենք նէ, չենք կրնար հասկընալ թէ ինչպէս ձեւացեր է այնչափ բանը. վասն զի հոն ինչուան յիսուն կամ վաթսուն ոտնաչափ թանձրութեամբ կարգ կարգ կը գտնուի. և տեղն է հարաւային ծովուն եզերքէն քիչ մը հեռու եղած կղզիներուն մէջ, ուր որ անթիւ ջրային թռչուններ կը գտնուին : Հոն աս կուանը մեծ առուտուրի բան է, և աս նիւթէս է Փերուի ծովեզերեայ երկիրներուն պողաբերութիւնը. և միայն աս վաճառականութե համար կ'երթան ու կուգան յիսունի չափ մասնաւոր նաւեր :

Կուանին հօտը աղային կծու հոտ մըն է, ու չլարժողին փռնգտալ կը բերէ : Ս'անաւոր կերպով մարացորենի արտերուն համար կը գործածուի. բայց թէ որ շատ դրուի՝ օգտելու տեղը կը մնասէ, վասն զի կ'այրէ բոյսերուն արմատները :

Կուանին ելած կղզիները ասոնք են գլխաւոր. Չինքէս, Լըիքա, Լոյ և Լա :

ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Եւ չալ կերպարներ պարտապէս վրայ :

ԽՈՐՈՎԱԾ միսը աւելի սննդարար ու խորժահամ է : Եւրոպայի ու ոչխարին հասարակ խորովածը՝ հիւանդ յոգնած ու անօթի մարդկանց խիստ օգտակար է. նոյնպէս աղէկ է նոր հիւանդութենէ ելած մարդկանց, բայց ասոնք քիչ պէտք է ուտեն, և նային որ ստամոքսին կարենայ վերցընել. իսկ մաղձային ու արիւնային մարդկանց համար այնչափ աղէկ չէ, որովհետեւ քնհատութիւն կը պատճառէ :

Խաչած միսը ինչ տեսակ ալ ըլլայ՝ անհամ ու քիչ սննդարար է. վասն զի բոլոր մսին գոյացական՝ սննդարար ու համով մասը ջրին կ'երթայ : Թէ որ եզան միսը պաղ ջրով մէկէն կրակի վրայ դրուի, թէպէտ և շատ փրփուր դուրս կուտայ, բայց արգանակը աւելի համով ու աւելի սննդարար կ'ըլլայ. ընդհակառակն թէ որ միսը տաք ջրով կրակին վրայ դրուի, ան ատեն փրփուրը փոխանակ ջրին երեսը ելելու՝ մսին մէջը կը մնայ : Եւ փրփուրի պէս նիւթը՝ տաքութեամբ պնտանալով՝ չթողուր որ ջուրը մսին մասանցը մէջ մտնէ ու անոր պարարտ նիւթերը դուրս հանէ. ան պատճառաւ միսը աւելի համով ու աւելի ուժով կ'ըլլայ, իսկ ջուրը տկար : Թէ որ կ'ուզէ մէկը որ աղէկ խաչած ու միանգամայն աղէկ արգանակ ունենայ, պէտք է ամանին մեծութեանը համեմատ միսը շատ դնէ ու ջուրը քիչ. ուրիշ կերպով մըն ալ կ'ըլլայ, այսինքն կամաց կամաց խաշելով և կամ արգանակով եփելով :

Սին ու արգանակին աղէկ համով ըլլալուն շատ կ'օգնէ՝ մին հետ մէկտեղ ոսկորները խաշելը, որով երկուքն ալ ուժով կ'ըլլան :

Ընէկ տեսակ պարարտ արգանակը խիստ սննդարար է . մնէն քիչ տաքութիւն կը պատճառէ , բայց քիչ մը դժուարամարս է : Շատ աւելի դիւրամարս է մոխրի վըայ խորոված միսը քան թէ գաւաթ մը արգանակը . միայն աս բանս գիտնալու է որ եթէ ասիկայ ապուր շինուի , այնչափ ծանր չէ որչափ որ առանձին խմուի : Սրէն բաները մասնաւոր յատկութիւն մը ունին որ ստամոքսին մէկ մասին վըայ ժողվուելով , դժուարամարսութիւն կը պատճառեն . ապա թէ ոչ՝ ուրիշ կողմանէ բոլորովին մին յատկութիւնները ունին : Հաւու արգանակն ալ կակղցնող ու թեթեւ բան մըն է : Հորթու մին արգանակը անհամ է , ու հաւու արգանակէն աւելի թուլցնող ու քիչ սննդարար է : Ընէն արգանակներէն աւելի սննդարար ու առողջարար է եզանն ու կովունը :

Արգանակը երբոր պաղելով կը թանձրանայ՝ մածոյց՝ կ'ըսուի . ասիկայ արգանակին բուն գոյացական մասունքն է՝ ջրեղէն մասունքը ցնդած . ուստի խիստ աղէկ է անթուլթենէ տկարացած ու աշխատաւոր մարդկանց համար . բայց հիւանդութենէ տկարացածներուն համար այնչափ աղէկ չէ . վասն զի արգանակէն աւելի դժուարամարս , ու սաստիկ ոյժ տուող է . թէ որ մէջը հացի կտորուանք ալ ջարդուի , աւելի սննդարար կ'ըլլայ : Եւրոպացիք շատ կը սիրեն ու շատ ալ կը գործածեն աս թանձրացած արգանակը՝ գոյնզգոյն ներկելով . արեւելիք ասոր համը չեն ախորժիր . բայց աս կայ որ ճանապարհորդներու համար խիստ աղէկ է . 1829ին Ղազղիացւոց զօրքը Ղազայիրցոց դէմ պատերազմի երթալու ատեն իրենց պաք-

սիմատներուն մէջ աս մածոյցը խառնեցին , ու իրեք ամսուան պաշար պատրաստեցին 30,000 զօրաց :

Հ . Հ . Թ

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԱՍՏՂԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

Ընդհանուր գիտելիք յոլորակաց երեւոյթներուն վրայ :

ԱՅՏՆԻ է ամենուն որ աստղերը դիտող մարդը ինչ գիրք ու շարժմունք որ ունենայ՝ ըստ այնմ կը տեսնէ նաեւ երկնային մարմնոց երեւոյթները . ուստի տիեզերաց գեղեցիկ կարգաւորութիւնը որչափ կարելի է ճիշդ հասկընալու համար՝ պէտք է մարդս մի և նոյն տեղէն դիտէ ամէն երեւոյթները :

Պէտք է նախ գիտնալ որ երկիրս անշարժ ու հաստատուն կեցած չէ , ինչպէս որ հին ատեն կը կարծուէր , հապա կը շարժի , ու արեւուն վըայ կը պտըտի :

Ըն երկնային մարմինները որ արեւուն վըայ կը պտըտին , կ'ըսուին յոլորակաց աստղէք կամ պարզ յոլորակ . ասոնց մէջն է մեր երկիրն ալ . ուրեմն արեւը , մոլորակները ու իրենց արեւնեակները և գիսաւորները բոլորը մէկէն առնելով՝ կը ձեւանայ արեգակնային դրոշմիւնը , որ դիրք յոլորակաց ալ կ'ըսուի :

Արեւուն ու մոլորակներուն անուններն ու իրենց նշանները կարգաւ հոս կը դնենք .

Արեւ ☉ , որ մոլորակներուն մէջ տեղը կեցած է . ետքը կուգան

Փայլածու	♂	Ղեմետի	♀
Արուսեակ	♀	Պալաս	♂
Երկիր	♂	Ուանթագ	♂
Հրատ	♂	Երեւակ	♂
Վեստա	♂	Հերշել կամ Ուրանոս	♂
Հերա	♂		